

חולדה - תרפ"ט

(במלאת 15 שנה להגנתה)

המקום ותנאיו

אדמת חולדה העברית נרכשה בשנת 1905. השטח שנגאל הגיע ל-2000 דונם. ביזמת המשרד הא"י ביפו ובהנהלתו של ד"ר רופין ניטע שם ב-1908 יער הזיתים - "יער הרצל". בשנת 1909 הוקם ביער הצעיר הבנין הנקרא "בית-הרצל", ובריכת-המים. בשנה שלאחריה הפכה חולדה ל"חווה חקלאית", ונקדחה בה באר. ימי המלחמה ומכת הארבה כמעט שהחריבו את כל ההתחלות. עם סיום המלחמה נוסד במקום מושב-עובדים, וחודשו עבודות היעור ועיבוד השדות. השנים הבאות היו שנות הרחבת היער, שמעתה ניטעו בו בעיקר עצי אורן, ברוש וקאוורינו.

בשנת 1925 באה לחולדה קב' הכשרה חדשה, שנקראה "קב' פרוסקורוב". לזכר קרבנות הפרעות בעיר זו שבאוקראינה. ב-1928 נרכש בסביבה ע"י קק"ל שטח נוסף של 850 דונם ונמסר לרשותה של חולדה. פרצו מאורעות אב תרפ"ט, ואחרי הגנת-גבורה, נאלצו 34 מגיניה לעזבה בלחץ הצבא.

מים

חולדה היא אחת המקומות הטיפוסיים בארץ הסובלים מחוסר מים. הבאר העמוקה (181 מ') שנקדחה בשנת 1910, לא פתרה את הבעיה בגלל הקלקולים התכופים במשאבה וכן בגלל כמות הגפרית הרבה שנתגלתה במים. תושבי חולדה הוסיפו איפוא להשתמש במי הבאר הערבית, המשותפת להם ולחולדה הערבית, או במי גשמים.

הסביבה

חולדה הישנה * שוכנת צפונית למסילת-הברזל ת"א-ירושלים, כ-4 ק"מ בקו-אוויר מתחנת נחל-שורק (ואדי צראר). מצד מזרח, צפון ודרום מוקפת חולדה רק ישובים ערביים. הישוב העברי הקרוב ביותר - עקרון, נמצא במרחק 6 ק"מ לצד מערב, ובמרחק 10 ק"מ לצפון-מערב - נען. אך גם בין אלה לבין חולדה חוצצים שטחים לא-יהודיים. אף מאחת הנקודות האלו אי-אפשר להתקשר עם חולדה הישנה באיתות-ראיה.

הכפרים הערביים הסובבים את חולדה הם: מצפון - ס'דון (מרחק 3.5 ק"מ), אבו-שושה (5 ק"מ) ונענה (5 ק"מ); מע'מע'צפ' - מנצורה (5 ק"מ), על הדרך לעקרון; מדרום - גזאזה (7 ק"מ), ואינדיבה (10 ק"מ); ממזרח - חולדה הערבית (2 ק"מ), דיר מוחסין (5 ק"מ). בדרך לעקרון חנה גם שבת בידוי סטריה.

* ראה מפה מעבר לדרך. חולדה הישנה מקומה ליר הציון "הקבר".

כשהמושל הבריטי ביקר בחולדה הערבית, התאוננו הערבים בפניו על התישבות היהודית.

המושל שאל: "כמה זמן נמצאים אתם בסביבה זו?"
הערבים השיבו: "מימות עולם, ודאי 1000 שנים".

— "וכמה זמן נמצאים שם היהודים?"

— "לכל היותר 10 שנים" — ענו הערבים.

— "ומדוע לא נטעתם אף עץ אחד במשך 1000 שנים — שאל המושל, —

ואילו היהודים כבר הספיקו במשך 10 שנים בלבד לנטוע יער שלם?" ולא ידעו מה להשיב לו.

אך, כאמור, עד שנת 1929 היו היחסים בדרך כלל תקינים. בני חולדה היהודית עבדו בעבודות מסוימות אצל האפנדים בסביבה, והכפריים נעזרו בעצותיהם.

ואכן יש לציין, כי במאורעות אב 1929 היה רובו של ההמון התוקף שלא מבני הסביבה הקרובה.

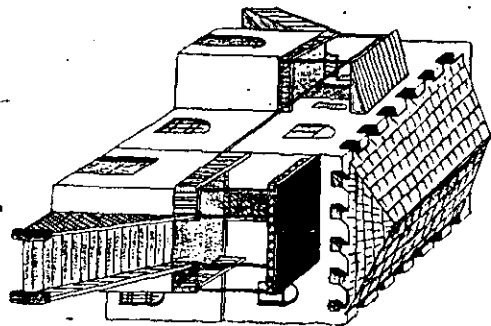
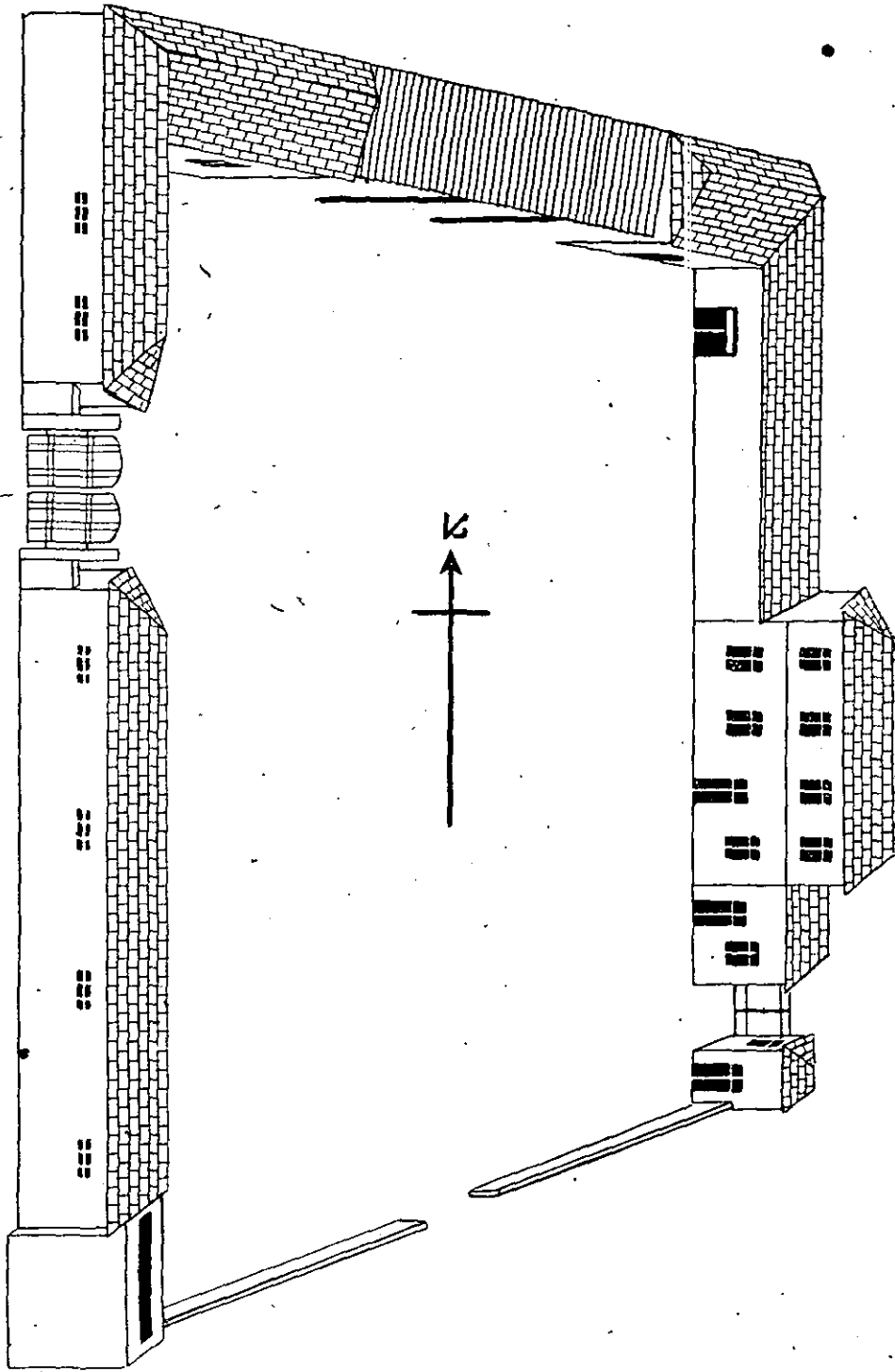
מבנה הנקודה ב-1929

- חצר חולדה (רוחבה 55 מ' ואורכה 66 מ') משתרעת צפונית ליער-הרצל, בקצהו של היער, מוקפת משלושה רוחות (מערב, מצפון ומזרח).
- חומה ששימשה גם כקיר לבניי המשק השונים, שהיו עומדים ערוכים סביב החצר*, ואילו הצלע הדרומית, אל מול הבית, גודרה בקלונסאות-עץ ופשפש במרכזה. שער ברזל גדול היה באמצע הקיר המערבי. לדרומו של השער היו האורווה ובריכת-המים, ולצפונו סככת הטרקטורים. בקיר הצפוני היו חדרי דירה וסככה למכונות ומחסן. לאורך הקיר המזרחי היו הרפת, בנין בן שתי קומות (ששימש מחסן תבואה וחדרי דירה), מחלבה ובפנה הדרומית שער ברזל שני ומכבסה. הבית, בן קומותים ומרפסת מקורה, עמד במרחק 17 מט' מן החצר בתוך החורשה ללא כל גידור או משוכת-תיל סביבו. הכניסות לבית היו אל מול החצר, כניסה אחת לקומה התחתונה, וכניסה שניה, גם היא חיצונית, לקומה העליונה. אל קומת הקרקע יורדים ב-6-8 מדרגות. ואילו לקומה העליונה מוליכות 15 מדרגות. כדי לאפשר מעבר מקומה לקומה נוקב בתיקרת חדר-הכניסה חור, שאליו הסמיכו סולם-עץ.

חדרי כל קומה מפולשים ע"י דלתות מחדר לחדר. חלונות הבית משקיפים לכל הרוחות. עומקו של אדן החלון, המרוצף במרצפות ומשופע מעט פנימה, הוא כ-40-50 ס"מ (כעובי הקיר). חלונות קומת הקרקע היו מסורגים בשבכת מוטות-ברזל עבים, וכלפי חוץ היו בגובה פני הקרקע. אדני-החלון בשתי הקומות שימשו משען נוח לרובים במצב עמידה.

אספקת מים זורמים לבנין לא היתה, והיו צריכים להביאם מן הבריכה שבחצר.

* ברומה לחצר תל-חי.

הגנת חולדה

(מפי יעקב אברמסון, מסקד הגנת חולדה בתרפ"ט)

— — — כשהגיעו לת"א ידיעות על התקפות במקומות שונים בארץ** נתכנסנו יחד, צעירי "השומר" שהיו אז בת"א, וחבריהם, והיינו מוכנים לצאת לכל מקום שעזרתנו תידרש בו. חברנו קריט, שעליו הוטל לחלק את החברים לתפקידים השונים, הודיעני שנתבעת עזרה לחולדה, ועלי לצאת שמה. פגשתי ברחוב באפרים צ'יו"ק, וכאשר שמע כי אנו יוצאים לחולדה, פנה אלי: "קח אותי אהך. אינני רוצה להשאר לשבת כאן במשק הפועלות אצל חנה (אחותו) בזמן כזה". שמחתי להצעתו ולקחתיו אתי.

יחד אתנו נסע ברוך דיאמנט, חבר חולדה, שהיה בת"א, ולשמע הנעשה תבע עזרה לנקודתו. הגענו לרחובות בשבת בבוקר וחקרנו לאפשרות המעבר דרך עקיר, כפר ערבי השוכן בדרך לחולדה. בישיבת גוש מושבות-הדרום, שנתכנסה אז, אמר לנו מ. ס.: "את עקיר אפשר יהיה לעבור בשקט. אך למה תסעו? אין בזה צורך". ואכן, את עקיר עברנו ללא הפרעות.

בחולדה מצאנו שני שוטרים-רוכבים ערבים, שבאו כאילו להגן על המקום. אחרי סיור במקום כינסנו אחה"צ ישיבה של האחראים והפעילים, כדי לברר מה הן האפשרויות להגנת המקום. הוברר לנו, כי רק 5-6 מבין האנשים יודעים להחזיק בנשק. במקום היה מזמן ארגון-נשק, שלפי ההוראות אסור היה לפתוח אותו אלא ברגע האחרון.

בחולדה מצאנו עשרים וכמה איש, בהם שתי נשים ושני ילדים. נהג המכונית שהביא אותנו, חזר יחידי לרחובות. שלחתי על ידו פתקה, ובה דרשתי עזרה באנשים. בינתיים התחלנו עוסקים בהכנת שקי-חול, ומעין חפירות, — במידה שניתן היה לעשות זאת בהעלם מעיני השוטרים, שלא היה לנו אמון בהם. הללו הודיעו לנו, שהחליטו לצאת לסיור — ואולי נתכוונו להסתלק מן המקום. עם חשכה נסעו. אז הוחלט להוציא את הכלים ולזיין את החברים. ליויתי את השוטרים, עד מחוץ לתחום, ואחר חזרתי למקום בו בדקו אפרים צ' ועוד חבר את הכלים. בעת הבדיקה נפלטה יריה מכלי שהיה טעון במקרה. הכדור עבר ע"י ראשו של אפרים. לשמע קול היריה חזרו השוטרים. יצאתי

* קטעים מעתונות הימים ההם, המשלימים את התיאור, מובאים להלן בהערות שוליים במרכאות.
** כרוניקה של מאורעות אב תרפ"ט בדרום הארץ:

יום ו' (23.8) — אחרי התפלה במסגד התנפלות הפון על יהודים בירושלים. אחה"צ התנפלות על שכונות עבריות. בלילה — הותקפה והוחרבה הר-טוב.
שבת — הטבח בחברון; הותקפה מוצא.
מוצאי שבת — הותקף ונעזב כפר-אוריה.
יום א' — נסיון ההתנפלות על תל-אביב; ההתקפה על באר-טוביה.
יום ב' — ההתקפה על חולדה.

לקראתם, ואמרתי להם שהיריה באה לפי דעתי מן השדה בסביבה. הם הסתובבו עוד זמן-מה במקום, ואח"כ פנו לעבר השדות.
עוד מימי המלחמה היו שמורים במקום מספר רימונים ורובים אנגלים. את הרובים צריך היה לפתוח בפטיש. החילונו לנקות אותם, וללמד את החברים להשתמש בהם, כי לא היתה לאנשי המקום שום ידיעה והכשרה. התחמושת במקום היתה רבה, ובמצב טוב. מציאות התחמושת בכמות גדולה סייעה מאוד לעמידתנו מול ההתקפה.

בחצות הלילה נגלתה לעינינו דליקה מכיוון כפר-אוריה. כשעתים אחרי חצות שמענו ממרחק לא רב צעקות אדם בעברית, שביקש לתת לו להכנס. היה זה בחור מכפר-אוריה, שבא לבקש עזרה. הוא סיפר, כי הערבים שרפו את הגורן,* את הבתים הציתו, ואת התושבים על הנשים והילדים אסף לביתו המוכתר של שיך-נדיר. הבחור הצליח להגיע אלינו בעזרת ערבי אחד, שליווה אותו (בסודי-סודות). במצבנו לא יכולתי להיענות לו, והשארנו את הבחור אתנו. בערך ב-03.00-03.30 הגיעו במכונית 3 שוטרים ערבים מרמלה. שלחנו אתם שני אנשים: את הבחור מכפר-אוריה, שפנה לת"א לבקש עזרה להעכרת המשפחות, ואת ברוך דיאמנט מחולדה, כדי לבקש עזרה משני מקומות: מפלוגה נודדת שלפי חישובנו היתה בסביבה, ומתל-אביב. הדרך לתל-אביב היתה כבר מנותקת, וגם בסביבת החובות שרר כבר אי-שקט, והדרך לחולדה היתה בחזקת סכנה. אבל הידיעה הגיעה גם לת"א, וגם לפלוגה הנודדת. משני המקומות נענו ביום א' בבוקר, לאחר שנשלחו השניים לרחובות, (אחד מהם - הלאה, לתל-אביב), הגיעו 2 אוטומובילי-משא מרחובות בלויית כמה שוטרים יהודים שנסעו להוציא את אנשי כפר-אוריה. הם ביקשו מאתנו תגבורת לליווי, לא יכולנו למלא את בקשתם ונאלצנו לסרב. כשחזרו אחה"צ עם אנשי כפר-אוריה בדרכם לרחובות, שלחנו אתם את שתי הנשים ושני הילדים שהיו בחולדה, וכן שני חברים חולים.

ביום א' לפנות ערב באו מת"א ברכבת עשרה אנשים. בין אלה היה גם יהודה סנדלר**, שהיה לנו לעזר רב, היה "השלישי" לפיקוד, ואחרי שנהרג אפרים, היה סגן-המפקד. ביום ראשון עם חשכה הגיעה לחולדה גם הפלוגה הנודדת, בה חברים ותיקים בשמירה-אריה אנרמסון, מנחם שטורמן, דב יפה ועוד. אתם חזר דיאמנט, ונצטרפו אליהם עוד גוטשל וכהן. הבאים היו מזוינים. באין ברירה לקחו ביד חזקה אוטובוס של "דרום-יהודה" ונהג בו סויאטיצקי מת"א. בעברם בעקיר, ניסו לעכבם***. הם עברו את הכפר במהירות. בצאתם מן הכפר נתקלו בהתקהלות בגורן שבמוצא הכפר (ככיוון למנצורה).

* הגורן שהיתה משותפת ליהודים ולערבים לא נשרפה.

** נרצח ליד לונה, בעמק חולה, ב-1941.

*** בני עקיר ידועים כידידי היהודים ולא רצו להשמע למסיתים. הערבי שמנע את חברינו מעבור

ערבי קפץ ועלה על האוטו, ומנע את הנהג מלנהוג. מנחם שטורמן ניסה להדוף אותו, אך לא הצליח תחילה, עד שאיים עליו באקדוחו. כשעברו את הגורן נורו אתריהם מספר יריות. במנצורה, שבין עקיר וחולדה, מצאו את הדרך חסומה בשקי תבן ובמורגים. גם כאן הצליח הנהג לעבור בין כל המעצורים והתחתים ובשעה 6 וחצי אחרי הצהרים הגיעו לחולדה. בבואם לחולדה החלו לעזור בעריכת העמדות והתקנתן.

עתה, עם בוא התגבורת. נערכה תכנית-הגנה ארעית, בשלבים דלקמן:
שלב א': האנשים יחולקו לשתי קבוצות. קבוצה אחת, בפיקודו של אפרים תפעל בחצר, וקבוצה שניה, בפיקודו של יעקב אברמסון תפעל בקצות החורשה מסביב לבית, בחפירות-מגן זויתיות עם תלי-חזה עשויים שקי-חול;
שלב ב': בחצר ובבית. על קבוצת אברמסון לתפוס עמדות בבית בקומה העליונה ובאותו חלק המרפסת בו הונחו שקי חול, וקבוצת אפרים תשאר בחצר.

שלב ג': כשלב-אחרון-התבצרות בבית; קבוצתו של אפרים, שתיסוג מן החצר, תתרכזו ותפעל בקומת הקרקע, ושל אברמסון תוסיף לפעול מן הקומה השניה.

במשך יום א' היתה תנועה גדולה של ערבים אל כפר סידון, שמול חולדה, וממנו. מחוץ לכפר נראתה מעין ישיבה, כאילו של זקני הכפר. בלילה, אור ליום ב', שוב נראו הדליקות של כפר-אוריה. המשמרות בחולדה היו במקומותיהם, ונתחלפו כל 3-4 שעות. אותו לילה היו לנו 40-43 איש. נוסף על השמירה בעמדות, סבבו אנשי הנודדת בפטרולים. אותו לילה נעשה ע"י הערבים נסיון להצית את הגורן, אך השומרים הרגישו במתקרבים והניסו אותם ביריות. לפנות בוקר הוחלט, שהנודדים יחזרו לתפקידם בסניבת רחובות. בשעת שיחה אתם התלוצצו כולם, וכל אחד מהם הסביר, מדוע לא י"הרג: האחד התחתן, מנחם שטורמן הביא מגרמניה את אחות אשתו, ליעקב אברמסון - אשה וילדה, בשעת שיחה-קלה זו הפליט אפרים: "תראו, אני החששי שבכולכם, ועלי הגורל".

בבוקר יום ב' עזבו הנודדים את חולדה ופנו לתחנת הרכבת של ואדי צראר (נחל שורק). אתם חזר לת"א גם טוביה הורביץ, מצעירי "השומר" לשעבר, שהביא את העשרה מת"א. לפני צאתם החלטנו, שלשם הטעיה - לבל יתקבל בסביבה רושם, כי עוזבים את המקום - יילוו עליהם מספר אנשים שיחזרו ותראה הסביבה שחוזרים למקום. דרשתי ע"י היוצאים, שישלחו לנו עזרה נוספת באנשים מאומנים. הוסכם, כי ברכבת הערב של אותו יום

דרך הכפר - לטובתם נתכוון, כי פחד פן יעורר האוטו בעברו את חמת הפורעים, ויתקפוהו מיד. החברים לא ידעו אז את הדבר, גם לא היתח להם דרך אחרת להגיע בה אל חולדה, מאשר דרך הכפר.

יגיעו אנשים נוספים או שליח, שיביא ידיעות והוראות. את האיש או האנשים צריכים היינו לפגוש בתחנה. כשחזרו המלווים מהתחנה הודיעו, כי מצבם היה חמור. היו מילופי דברים קשים עם הערבים שנמצאו בתחנה, וטוב שבאה הרכבת* - בואה הפסיק את חילופי הדברים, שהיו מביאים לידי התנגשות. הנוודים נסעו, והמלוים הזרו בשלום לחולדה.

אחה"צ החלטנו לנוח סוף-סוף מעט. קבענו, שאפרים ינוח בין שעות 4-2 ואחריו בין 4-6, כשאפרים יחד עם עוד אחד ירדו ברכיבה לתחנת הרכבת לפגוש את התגבורת או את השליח, אנוח אני. בין שעה ארבע לחמש יצאו אפרים וב"צ גלילי לרכבת ברכיבה. ב-5.45 העיר אותי יהודה סנדלר, ששימש כמבקר-המשמרות, ואמר: "הנה אפרים ובן-ציון צריכים היו כבר לחזור, ועדיין לא חזרו". יצאנו אל מעבר לחורשה והסתכלנו בכיוון לתחנה (בלי לצאת מן החורשה אין תחנת הרכבת נראית) אך לא ראינו איש. יהודה סנדלר נשא עמו רובה, ואני הייתי מזוין רק באקדח. החלטנו, שנתקדם ונעלה על גבעה קטנה, כמה מאות מטרים מאחורי החורשה. משהגענו אליה, ראינו מרחוק ערבי עובר את השביל המוליך לרכבת, אך לפתע נעלם מעינינו.* כעבור זמן-מה נשמעה יריה וכדור עבר מעל לראשינו. החשש לשלום של אפרים וב"צ גלילי גבר. לקחתי את הרובה מסנדלר ואמרתי לו: "אתה חוזר מיד לחצר, פן יחרדו לנו שם". כוונתי היתה, להמתין כאן לאפרים וב"צ. אך היריות חכפו ובאו מכמה צדדים. לפיכך החלטתי לחזור גם אני, ובריצה פנינו לחצר. ברגע שנכנסנו לחצר, הדביקו אותנו גם שני הרוכבים** סמוך לצאתם מתחנת-הרכבת נזרו גם עליהם יריות, ממרחק קטן, אך הם לא נפגעו. כשחזרנו, מצאנו כי בהעדרנו כבר הועתקו המשמרות מן העמדות החיצוניות ביער אל הבית, כיון שירו על כולן מכל צד. אפרים הציע לחזור ולתפוס את העמדות החיצוניות. הסכמתי לכך, אך כשהתחלנו להתקדם בחורשה, נמלכתי, אם כי באש הערבים חלה הפוגה; גבר אצלי החשש, שבחורשה לא נוכל אח"כ לרכז את האנשים. לפיכך פקדתי לעבור ל"שלב ב", דהיינו, להתרכז בקומה השניה של הבית ובחצר. הקבוצה שעלתה לבית, היתה מצוידת בכלים מן הארגז. (אגב, כשפתחנו אותו, מצאנו בו 12 רובים ונדהמתי לראות, כי הם רובים קאנאדיים. בו במקום הסבירו לאנשים את השימוש בהם). אותה שעה שעברנו לבית חכפו היריות, והערבים הצליחו להצית את הגורן. היתה כבר שעת בין-ערבים מאוחרת, אך היה עוד די אור. הדליקה העלתה עשן וחום לחצר, והמגינים נאלצו לסגת מן הזוית הצפונית-מערבית. מלמעלה,

* כנראה בחלקות-הדורה, שגדלו בסביבה...

** "בדרך ראו ערבים יורדים מההרים. גלילי יעץ לציניק לשוב. ציניק סירב ואמר: "האם נעזוב את החברים ברכבת"? והם חמשיכו את דרכם. אך איש לא בא. בדרכם חזרה ראו שלואדי מתקרבים ערבים כדי לחסום בפניהם את הדרך, אולם הם הספיקו לעבור אותו. אחרי זה התחילו הערבים לירות בהם. מסוסתו של ציניק נפל האוכף, הוא עמד והתקין אותו מחדש. כששבו לחצר היתה השעה 6.30."

מחלון קומה ב', ראיתי את אפרים כשהוא עובר מן החצר אל הבית (השטח בין החצר לבית היה בחלקו פתוח, אם כי היו בו גם כמה עצים). אפרים הספיק רק לעבור את הפשפש – ונפגע בצדו השמאלי בכדור, שנורה מהחורשה מצד מזרח; הוא תפס בשתי ידיו בצדו, הספיק לרוץ כ-10 צעדים, ונפל. רובהו של אפרים היה כנראה לא בסדר, ולפי דברי חברים רצה לבוא לבית להחליפו.* מיד נשלחו אנשים למטה, והעלו את אפרים דרך המדרגות. כשהעלוהו – עוד היתה בו רוח חיים, אך לא היו לנו כמעט כל סידורי עזרה ראשונה. החברים היחידים שברשותנו היו – צמר-גפן, אגדים ויוד. תכנית העזרה הראשונה היתה כולה בנויה על אפרים, שהיה וטרינאר. כעבור כמה רגעים – מת. לאחר שנהרג אפרים – התרכזו כל האנשים בקומה ב'; בהעדרו לא נשאר איש מהקבוצה בקומה. התחתונה.** מות אפרים היתה לי מכה קשה. הייתי לא מעט מיואש ממה שמצאתי בבואי למקום, אך אפרים, אשר לא ידע פחד, נטל עליו במרצו הרב הרבה מהפעולות במשך היומיים, ובמותו אנדה לי עזרה חשובה.

- הגורן היתה כולה בלהבות. לפני שנהרג אפרים לא היו היריות תכופות עדיין, ביחוד מצדנו. משרוכזו כולם בבית, סודרו כל האנשים ליד החלונות. בקומה ב' היו 10 חלונות, ולכל חלון הופקדו שני אנשים. החלונות היו בגובה חזה-אדם והיה נוח לירות מהם. והכתלים היו עבים, והגנו מפני יריות הערבים שבאו מלמטה. לעומת זה הצליחו הערבים להתקרב מאוד לקומה התחתונה, ואף מחלליהם נמצאו קרוב מאד לחלונות. ערבי פצוע אחד ישב ליד החלון בצד המזרחי וביקש רחמים ועזרה, ושני שכב פצוע ליד החלון. בקומה א' נשארו מונחים כמה רימוני-יד, מאלה שהיו במקום. האנשים שנשלחו למטה, להעלות רימונים ותחמושת נוספת למעלה, הם שירו ופגעו בערבים הללו***.
 - בקומה ב' היו אתנו לחם ומי-שתיה. המטבח והלולים נמצאו מחוץ לבית. ביום, באחת מהפוגות האש הועלה גדי ונשחט – והיתה לנו ארוחת-בשר. ההתקפות נמשכו עד 1½ בלילה (כ-6 שעות רצופות). בינתים הספיקו הערבים להצית גם את החורשה. עשן הגורן הכביד כבר מקודם על הערבים לראות את הבית, אך גם חיפה עליהם בהתקדמם לחצר ולבית. משהוצתה החורשה הפריעו האש והעשן את הראיה מן הבית, אך גם על הערבים הכבידו את ההתקדמות דרך החורשה.
- שער הכרזל שבחצר (ממערב) נשאר סגור עד הסוף, אך הערבים פרצו

* כולם נכנסו ואחריהם הלך ציוניק, אשר הלך הלוך וירה, קודם מאקדח, ואחרי שזה התקלקל, מרובה, ובהקדימו רגע לקום על רגליו בקפיצה פגע בו כדור.
 ** בשנת 1929 היתה נטיה כללית (מוטעית ביסודה!) להגנה בגובה, מעל גגות, מגדלים וברכות. בכמה משקים הקימו אחרי 1929 בניינים, שחלקם בנוי בצורת מגדל. – המער.
 *** בגלל ענפי העצים קשה היה למגינים שהתרכזו בקומה ב' לראות את המתקרבים, וכך נוצר ששח-מת ליד קיר הבית. אילו פעלו גם מקומת-חקיקע, יכלו לכסות באש את הגישה לבית. – המער.

את אשנבי הרפת (ממזרח) ועברו דרכם לחצר, וכמו־כן חדרו אליה מצד הגדר
בדרום-מזרח, ע"י המכבסה (מול הפינה הצפונית-מזרחית של הבית נמצאו
אחר-כך הרבה חללים ערבים). הם הציתו את הלולים ואת חדר-האוכל.
באחת מהפוגות האש (לערך ב-1/2 אחר חצות), שמעתי צעקות מצפון
לחצר. הפסקנו לירות, שכן היה נדמה לנו, שצועקים בעברית: „חבריא“!
האם באה עזרה? חשבנו אפילו, כי זה חבר ידוע מתל-אביב. כשהפסקנו לירות
שמענו את הצעקות „חבריא“ נשנות, ואח"כ דיבור באנגלית: „באנו לעזרה,
אל תירו! שוטרים!“ (כשבאו, תוך יריות, נשתתקו הערבים ואף אנו הפסקנו
את האש). הם עמדו מאחורי השער שבקיר המערבי, וחששו לעבור אל הבית.
גם אנו לא רצינו לתת להם לגשת, מחשש לפרובוקציה.

גוֹטְשֵׁל, חולדאי ותיק, ששימש פעם מוכתר הקבוצה והכיר את משטרת
רמלה (אותו זמן תושב נס-ציונה, שחש לעזרה מרחובות עם הנודדת) יצא
לראות מי הבאים, כי הוחלט שמוטב להקריב מישהו לשם הבהרת המצב
מאשר לסכן את הכל. החלטתי להטיל זאת עליו, כשהוא עצמו קם והתנדב
לכך. גוטשל ירד דרך החור שברצפה לקומה א', הגיע בזחילה עד לבריכה,
הסתתר והציץ משם ולאור האש של הגורן הכיר את הקצין הערבי מרמלה.
העצבים אצל חלק מן החברים היו מתוחים. גוטשל מספר, כי כאשר כבר
ירד, שמע קריאה: „אל תלך! חזור!“ הוא שאל: „מי זה צועק?“ והקורא
ענה: „זה אני, ב. חזור!“ אך למרות ה-„עידוד“ שהיה בקריאה זו, נתאזר
עוז ויצא. גוטשל חזר והודיע מה שראה. אז צווה לחזור ולבדוק, אם אלה
באו בכלי רכב ואם אין זה מעשה ערמה. בחזרו הודיע, כי באו קצין ערבי,
3 שוטרים ערבים, ו-4 חיילים בריטיים בטנדר צבאי קטן. לאחר שהסתרנו
את הרובים, חוץ מן הרובים הקנדיים, שבהם הוספנו להשיב אש מן החלונות,
נתנו להם להכנס. על יד האוטו נשאר הנהג ושוטר ערבי. ירדתי לקומה
התחתונה, לפגשם שם. ישבנו אני ועוד אחד מן המגינים עם השוטרים, בחדר
קטן, והתחיל מו"מ. דרשנו מהקצין, שישאיר את שלושת החיילים ויסע לו;
הוא טען, שיהיה כבר שקט ואין צורך להשאיר אנשים; אחר-כך הציע לנו
להשאיר את השוטרים. הוא הסביר, שעל האנגלים אין לו ממילא סמכות
לפקד. בנוכחות החיילים והשוטרים הספדתי את אפרים, כשכולם הקיפו אותו.
אחד, הצעיר שבכולנו, מאלה שבאו לעזרה מת"א, נפל לרגלי אפרים ובכה.
גערתי בו, שאין לבכות, ביחוד בפני זרים. אחר-כך נמשך עוד הויכוח עם
הקצין. בינתיים ניגשו חברים מאנשי חולדה, וביקשו רשות להכנס לרפת
ולאורה, להתיר סוסים ופרות, ולהוציאם לחצר פן ייחנקו. אחרי שהתירו
את הסוסים נכנסו לרפת, אך פה נתקלו בערבים, ושני הצדדים הופתעו ונדהמו.
הבחורים חזרו. ההתקפה נתחדשה. בהפוגה שחלה עם בוא הקצין, שוב שמענו
את הערבי ששכב פצוע למטה ליד החלון גונח, ומבקש „יא חוג'ה, מים“—
הצעתי לקצין: „קח תחבושת, רד, ותן לו קצת מים“. אך זה השיב: „לא,

שימות לו, הכלב". כנראה שפחד מפני שני הצדדים גם יחד.
בעת ההתקפה נאלצו להשאר אתנו הקצין עם 2 אנגלים ו-3 ערבים
(חייל אנגלי ושומר ערבי נשלחו לפני זה להבטיח את האוטו – וגם ניסו
להתקרב אתו – אך להתקרב לא הספיקו, וכשהתחילה ההתקפה – ברחו עם
האוטו לרמלה). עתה כבר השבנו על יריות הערבים בכל הרובים שברשותנו
באופן שקט מאד. הקצין שכב על המיטה וצעק: "הרביצו בהם!" האנגלים
ירו מן החלונות באקדחי קולט, וגם השוטרים הערבים השיבו אש וביקשו
מאתנו כדורים. נתנו להם מספר כדורים. הם צעקו לערבים: "אל תחשבו כי
כאן רק יהודים! כאן המשטרה והצבא! מה תחשבו, כי תוכלו לגנוב תרנגולות?"
הערבים היו משיבים להם בכזו ולעג, בצפצופים, וכיו"ב*.

ההתקפה הזאת נמשכה כשעה. פתאום שמענו טרטור חזק של מכ"י,
המלווה קריאות, הפסיקו אש! באנו לעזרה! חדלנו לירות. האנגלים
(שלנו!) והקצין הערבי ירדו למטה. בא החייל שנשלח מקודם לאוטו. הוא
היה נרגש מאד, כמעט עד לדמעות, לחץ לכולנו יד בהתלהבות, ובישר שבאו
אוטו משורין ושלושה אוטובוסים שנלקחו ברמלה ו-2 טנדרים. האנגלים שבבית
ענו להם, אבל המכונה כנראה טעחה בדרכה. מהבית נתנו לה סימנים בצפצפה
ועל ידי יריות מאקדוחים; מהמשורין נזרקה רקיטה ירוקה להאיר את הבית,
ואחרי זה נכנסו המכוונות לחצר. כ-30 אנגלים התפזרו בשרשרת סמוך ליער,
פטרול זה היה בפיקודו של קוק** שציוה לעזוב מיד את המקום. "אין לו פנאי",
* להלן קטע תמציתי מתיאור הגנת חולדה כפי שנתפרסם בימים ההם, ואף הובא ע"י ג. שוסמן
ברשימתו, "ללמד בני יהודה קשת":

או החלה המערכה לאור הגורן הנוצרת ולאור היער אשר הוצת אף הוא. 23 החברים, מזוינים
ברובים, הסתדרו איש איש על משמרתו לפני חלונות הבית מאחורי שקי העפר המוכנים לכך, וירו בהמון
ההולך ורב. מצד המתנפלים שמענו קולות של גשים וילדים. גם גמלים היו אתם להעמיס את הביזה.
ההתקפה היתה מכוונת לצר השער ולגורן. מחלונות הבית הצליחו החברים להגן לא רק על עצמם אלא
גם על החצר, אשר הערבים התאמצו בכל עוז לחדור אליה ולשדודה. את הפיקוד ניהל יעקב אברמסון
ויהודה סנדלר בתור סגנו. הסדר והמשמעת בהגנה היו למופת. חמש שעות רצופות, עד 11 בלילה, נמשכה
המערכה לאורך החזית הכפולה הזאת ואף ערבי אחד לא הצליח לחדור אל החצר. במקום זה התקרב
יותר ויותר אל הבית (עצי היער שימשו להם מסחור, ואיפשרו להתקרב. – המערכת). אחד הפצועים
הערבים ביקש שיוציאו לו מים ואולם אש הערבים לא שככה ולא היתה כל אפשרות למלא את בקשתו.
בשעה 11 נשמעו פתאום יריות מצד אחר לגמרי. יריות הערבים וצעקותיהם פסקו. ברגע זה ראינו שגם
היער הוצת באש ובאופן כזה נמצא הבית בין שתי להבות, אש מצד הגורן ומצד היער. בעבור רגעים
מועטים נשמעו צפצופי שוטרים. גם אנחנו חדלנו מירות והקשבנו. נשמעו קריאות באנגלית ואחר כך גם
בערבית. חששנו לסרובוקציה ובמשך חצי שעה לא נתנו להם להתקרב אל החצר. מצד שני חשבנו שאולי
באמת באה משטרה. הח' גוטשל חרף את נפשו ויצא מן הבית עד החצר. ראה 4 אנגלים ושני ערבים עם
קצין ערבי. תחילה לא נתנו להם להכנס, אלא אחרי שנוכחנו לדעת מי הם. שני אנגלים והערבים נכנסו
לבית. הדלקנו את המנורה. האנגלי חשב שאפרים פצוע ונגש לעשות לו תחבושה. ברגע זה התאספנו
כולנו על יד גופתו של אפרים. האנגלים בראותם את סדר התגונה טסחו על שכם החברים הללו ועודדום.
** אחד מ-100 השוטרים המיוחדים מבין האורחים הבריטיים שגויסו לעזרת השלטונות בפרוץ
המאורעות. קוק היה מנהל הגרז' אשר ממנו נלקחו רוב המכוניות עבור תגבורת הצבא שהגיעה. – המערה.

עלינו למהר, כי עליו עוד לנסוע לגדרה, באר-טוביה ועוד. הוא סיפר כי עושים גדר-תיל בדרום-הארץ, למנוע התפרצות הבידוים לארץ. קוק התהלך ורץ עם ה"קולט" בידו, והאיץ בנו מאוד. על אף כל תביעותי, שישאיר כמה חיילים לעזרה, ואנו נשאר במקום - לא הסכים לכך. התייעצנו בינינו והוחלט לאסוף הכל ולצאת. את גוית אפרים לקחנו לאוטו. בראות זאת קוק, הרים קול צעקה: "עלי לשמור על החיים ולא על המתים". עמדנו בתוקף על כך, שאת אפרים נקח אתנו. בתשובה לכך סתר קוק על פני ואיים באקדחו: "אם לקחת אותו הרי שיש לקחת גם את ההרוגים הערבים". וכך, עטופת סדין, השארנו את גוית אפרים ליד הגורן הבוערת, כי גם לקבור אותו לא ניתן לנו. כשירדנו מן הבית, ראינו הרבה מאוד חללים עדביים בחצר ומחוצה לה (כיניהם גם נערים). כולנו יצאנו עם הרובים והתחמושת - אך בפקודת קוק אסור היה לנו לירות אף כדור, יקרה מה שיקרה. כן פקד לנסוע בלי אורות. הגענו לגענה הערבית, בה מצאנו צבא, שאך זה הגיע לארץ*. שם הורידונו מהאוטובוסים, אספו מאתנו את הרובים ובדקו אצל כל אחד כמה בדיקות, ביציאתו מהאוטובוס ואח"כ עוד כמה פעמים. בכ"ז נשארו אצל חברים אחדים אקדחים או מתסניות. כך, למשל, הצלחנו להשאיר אצלנו את אקדחו של אפרים. את כל הנשק שמו באוטו קטן ואותנו הושיבו באוטובוסים והובילונו לרמלה. כשבאנו לרמלה - מנו את הנשק ואת האנשים (34 איש ו-32-31 רובים) אך לא רשמו שמות**. מרמלה התקשרתי, ממשרדו של הקצין חלים באסטה*** עם מ. סמילנסקי. חלים באסטה הוא שדיבר אתו. מסרנו על מותו של אפרים. כששמע זאת שאל: "מה, היה קרבן?" - ענה באסטה: "מה אתה רוצה? היו יותר מ-40 קרבנות ערבים".

ברמלה היה אז שוטר יהודי, ויסברג (כיום קצין-משטרה). הוא נסע והביא לנו אוכל, פיתות וזיתים. הכניסונו משום-מה לבית-הסוהר לנשים. הפצרנו בחלים באסטה, שיתן כמה שוטרים, ויצאו אתנו להביא את גוית אפרים. אך באסטה דחה אותי בכל מיני תירוצים, לבסוף אמר: "כל הענינים האלה עברו מרשותי לרשות הצבא. לי אין רשות לעשות דבר". הוא לא שעה להבטחה, שניתנה לנו בשעתו בחולדה ע"י קוק, שאך יאור הבוקר -

* הצבא הראשון שהגיע ארצה היו שתי מחלקות רגלים שהובאו במטוסים ממצרים ביום 24.8. היו אלה מהבטליון הראשון של "סאות-ויילס בורדרס" אשר המריאו משדה-התעופה בהליופוליס בשעה 13.15 ב-4 מטוסים נושאי צבא מסוג "ויקטוריה" וירדו בשדה-התעופה של עטרות ע"י ירושלים בשעה 17.10. הבטליון כולו ופלוגה מה"גריין הורדס" וכתת מהנדסים מלכותיים הגיעו ברכבת ללוד למחרת היום בשעה 12.15. זה היה המקרה הראשון בתולדות הצבא הבריטי של הובלת חיל-רגלים לפעולה במטוסים. ב-26.8 החלה אנית-הסוור "ססכס" מעלה כמה מאות מלחים בנמל יפו, ואלה באו במקום פלוגה ג' של ס.ו.ב. שביטו אשר הועברו לאזור לוד. ההיא חולקה לשתי שדרות, שצירפו אליהן מכוניות משורינות של חיל-התעופה, ונשלחו אחת לגענה ואחת לקלקיליה. ** כעבור זמן-מה, כאשר ערך חלים באסטה את רשימת הנזקים והנפגעים לרגלי ההתקפה על חולדה, השתדל מאד לשכנע את אנשי חולדה שהוזמנו לרמלה, שימסרו את שמות האנשים שחיו בה בליל ההתקפה, ונימוקו היה, שזה יקל על הגשת התביעה לפיצויים. אך מבוקשו לא ניתן לו. - המער. *** קצין ערבי, ששימש במשטרה משנת 1920. נרצח בחיפה במאורעות 1936. - המער.

נחזור כולנו לחולדה. חלים באסטה הבטיח לנו, שבבוקר יסיעו אותנו לתל-אביב. הם לא ידעו להחליט להשלוח אותנו עם משמר או בלי משמר? הכינו לנו 3 אוטובוסים ערביים, שנהגיהם, לא רצו בעצם לנסוע. בשעה 10 לערך בא משמר מלחים בריטיים, מן התגבורת הנוספת שהגיעה לארץ, ובשיירה, שגז משורינים מלפנים ושנים מאחור, הובלנו לת"א. בדרך יפו-פ"ת פנת רחוב הרצל הורידונו, "לכו לכם לשלום". התפורנו. כעבור שלשה ימים יצאנו לחולדה ובשבר-מחרשה ובידים כרינו את קברו של אפרים.

בכ"ג אב תש"ד, כעבור חמש-עשרה שנה, נפגשנו רופנו על קברו של אפרים, ושם הזכרנו את אפרים ושלושה מן המגינים - סנדלר, אייזנברג ובן-יוסף - שהלכו בינתיים לעולמם.

המצבה על קברו של אפרים בחולדה
(יוסף טרומפלדור, אפרים ושרה ציווק)

לדמותו של אפרים צ'יז'יק

— — — איש שדה, שוֹף שמש הגליל, אִמון על חמסיניה ומורגי גרניה, חניך תל-עדש, הקן השומרי שבעמק יזרעאל. בן אכר במלחמה וספוג ריח ה"ותיקים". בעודנו רץ יצק מים על ידם, התאבק בעפרם. ובמשפחה יש מידות ונושאים חיים להדבק בהם. העינים רואות את המעולה, את השאיפה המתמדת לטוב, לשלמות בחקלאות, בהדרכה, בהרצת תורה ומעשה חקלאיים, משקיים. וכשהמרכז החקלאי מיסד בתל-אביב את הקורסים לוטרנידיה הרי אפרים המחונן, יודע נפש החי, חובש את ספסל הלימודים ועם עלית נוריס הוא בין ראשוני הכובשים. כאן הוא במכורתו הנפשית. ואלקים עשהו ישר: ברו כתוכו. בלורית עבותה, שחורה, מבהיקה. עינים יורות זיקים, גוף רחב-גרום, שופע כוחות ויצרים כבושים בהילוך מאושש. וההורה — מקור להתפשטות בחור-חמד, משובב נפש. ועין הרואה ולבו מתברכים בו.

מרוחק בטבורו למשפחתו, להוריו, הזקוקים לעזרתו, לרעננותו — יודע אפרים חובה מהי ואת אשר היא מטילה עליו. מתוך ויתורים והקרבה, נפשטות וללא שיור כלשהו. בימים אלה דעך במקצת המבט, נוגה לחשה גחלת האישונים, דהה ברק השער, חיוך מרושל גלש מפניו המעוננים ותנועות לאות לאבריו. כך פגשתיו לא אחת על העגלה עמוסת אבני גבס מובלים מהמחצבה במלחמיה. לתחנת הרכבת שבגשר-נחלים. והוא, אפרים, בזנב שורה ארוכה של עגלות המושבה ועל דוכניהן החרתים הערבים, לעשרות, לעשרות.

וכשהמשק הקיבוצי השכן זקוק לעזרתו הרי אפרים שש לקראתה, כשליח-מצוה — תמיד מוכן. בשתיים לאחר חצות, בגשם שוטף, בשרב חמסין מחניק, בעונת עבודה בוערת — תמיד מוכן. בהמה ברפת כי תחלה — רץ רוכב למלחמיה וכעבור שעה קלה ואפרים על ידה. היא נוטה לגסוס ויש להציל משהו, את בשרה לפחות, אפרים השורב וידיו בשפיר ושליא, פושט עור. ואין צריך לומר כשמתקבל תקציב ל"זוג" נוסף פונים לנאמן, לידיד הבית, לאפרים והוא — היחוס על זמן. על עמל וטורח? נעלם לימים אחדים, לשבוע ויותר. מרחיק נדוד בעבר הירדן, בכפרים שעל רמות החורן, וישוב משם בדהרה לחצר המשק כשהוא מוביל שתי פרדות צעירות והן מבריקות בעורן החום המיוזע ואפרים קורן עליהן, מפעיר את מלתעותיה של האחת, מוכיח את גילה ומפלג בשבת תכונותיה של השנייה — הנה מה- שעלה בידי להרכיש למשק!

עם התחלת עבודת רוטנברג אפרים עובר לגשר, למחנה רוטנברג, לשמירה. ומן השמירה לעבודה, נספח לקבוצת ה"ותיקים" בנהרים. בימי הקציר והדיש במשק הוריו, במושבה הסמוכה, הוא חש לעזרת האב הזקן. נזרקים המכוש והמריצה ומקומו על יד התוף במכונות הדיש.

שבוע לפני פרוץ המאורעות בירושלים הוא שוב חש לעזרה והפעם לעזרה. אחרונה, גורלית.

יום ב' שלפני יום ו', פטר הדם ליושבי הארץ. לפני עלות השחר.
על יד רכבת החלב בתחנת גשר-גחלים. חברה מובילה את תינוקה לביה"ח
לעין חרוד. הקרונות בלתי מוארים, ריקים מאדם. אני עובר קרון אחד, שני,
מחפש לה, לחברה ולתינוקה, איש שיחה, יד עוזרת בדרך, בקרון השלישי
זע איזה גוש כהה על יד האשנב. הנה, נמצא האיש! אפרים.
— אנה זה, אפרים?

תמיהתי נענתה במשפט מקוטע, מפתיע בפשטותו:
— ירושלים.

— ?

— כשמכים יהודים, י-שיך!

והי-שיך" הולם לסמיכות זו האישית, שבין תעלולי הערבים על יד
הכותל לפני יומים-שלושה לבין הליכתו של זה האיש אפרים לירושלים.
כשסחתי דרך אגב לחבר בבית על פגישתי זו, בהשכמה עם אפרים
בקרון הרכבת פטרני הלה במחיידי:
— "הייס קלוט".

הימים שלישי, רביעי, חמישי וששי כיסו ביגיעם האפור וטרדתם
החילונית את זכרון האיש ואת הפגישה אתו. כשהגיע ה"אלרם" מירושלים,
בליל ששי, תוך בהלה והכנות קדחתניות לקראת מבוכת הימים, ניגש אלי
אותו חבר שלפניו סחתי על הפגישה עם אפרים ולחש לי:
— עכשיו אני מקנא בו, באפרים.

כן, עכשיו נכונים מאות, אלפים. ולפני ימים ארבעה רק — היה הוא
אפרים יחידי בתוך מחנה פועלים למאות שזועזע וקם, התחמק מפנת מבטחים
למקום תורפה, הרה סכנה ואימים. באישון לילה התחמק ועבר את גבול
השלוה המדומה.

עברו ימי דמים אחדים. בקטעי הידיעות שהסתננו אלינו מסמטאות
המערכה שבירושלים על ההרוגים והפצועים — שמו של אפרים נעדר. והידיעה
הסתומה קננה בלב. מקומו של אפרים בפרץ, על יד בקיעי החומה, בעמדה
המסוכנת ביותר.

וארכו, ארכו שלושת, ארבעת הימים של אי ידיעה.

את אשר יגורנו ושבהכרחיותו לא הסס הלב בא סוף סוף.

אפרים ציוויק נפל, מגן חולדה.

והוארה באור גורלי, זורח אותה פנה אפלה שבקרון רכבת החלב
בתחנת גשר, אותו תאריך שקט-עכור של ארבעה ימים לפני פרוץ מורסח
האטון ואותו גוש כהה שזע על יד האשנב:

— אז מישלאגט אידן, י-שיך.

ז. יוסקוביץ

צבאה של סוריה

הננו לפרסם בזה קטעים מסדרת-מאמרים שהופיעה השנה בעתון הסורי "אנ-נדאל" בשאלות עתידו של כוח צבאי סורי עצמאי. מאמרים אלה, שלפי דברי העתון נכתבו בידי "מומחה צבאי מעולה", שרבה בקיאותו בפרשת החיל הסורי, ודאי שאינם גותנים עדיין תמונה מקיפה על המתרחש בגייסות הקיימים (כשירות צרפתי) מבני הלבנט מבחינת הרכבם ותכונותיהם; וכן אינם ממצים את כל הבעיות של טיפוח כוח צבאי עצמאי בין שיוקם מחדש מן המסד ועד הטפחות, ובין שיטופח, כפי שנוטה להמליץ בעל המאמרים, על יסוד הגרעין הקיים של יחידות בני-סוריה, שתועברנה בהדרגה לרשות השלטון המקומי. אולם מעלה גדולה למאמרים אלה: ארפיינים הם להלכי-הרוחות ולדמוסי-המושגים שבקרב הציבור הסורי. אכן, כמה מהמושגים האלה מעידים על חוסר הבגרות של מחשבה ציבורית. הן בשטח המדיני הכללי והן הצבאי-המקצועי. הקלות שבה "נפתרות" בעיות תקציביות של קיום צבא עצמי, הדקלום על עשרה של המדינה שלאמיתו של הדבר מקורות יניקתה הכלכלית טרם פותחו, אי-התחשבות בבריאות העם ובהשכלת העם בתור בסיס הכרחי לכל כוח צבאי רציני, התעלמות מן הקשר שבין הרמה הסכנית של הארץ לרמה צבאית ראויה בזמננו — כל אלה הנם אוטיניזם, ועל כן חובה להכירם. אמנם אין זו התמונה כולה, והבא להסיק מסקנות יצטרך בודאי להביא בחשבון גם יסודות אחרים בחייה של סוריה, שגישתנו אליהם תהיה אולי שקולה יותר (ואפשר — גם זהירה יותר) משל בעל המאמרים; וגם חזיונות וסוגים שונים של עזרה וטיפוח מבחוץ יכולים להשפיע על תמונת האפשרויות שבמצב ציאות לכינון צבא סורי ממשי. מכל מקום: עצם קיום המדינה הסורית מבטיח, כי באיזו צורה שהיא יקום במשך השנים הקרובות צבאה של סוריה.

"אנ-נדאל" פירושו "המאבק" ("Der Kampf"), ובעבר היה נמנה על חוגים קיצוניים למדי, ואילו נוסח הכתיבה של עכשיו מעיד על תמורה במוג; ובין השאר — גם על גישה אחרת, שלא כדיוק כבשנים הקודמות, לעתיד היחסים עם צרפת. — המער.

א.

בזמן האחרון נתפרסמו בעתונות ובציבור פרטים על הצבא הנוכחי, הסכומים שהוא כולע והתפקידים המוטלים על שני הצדדים — הסורי והצרפתי — כדי לתקן את בדק הצבא ולהעבירו (לידי ממשלת סוריה — המערי) בצורה כזאת שיהיה לתפארת לעם הסורי, ושיהא בנוי ומצויד ככל צבא סדיר ומודרני.

[השמטה של הצנוורה הסורית]

לא ולא! אנו רוצים בצבא צעיר וחזק, המוכן לבצע כל מאמץ מלחמתי; בצבא אשר יחזק את שאיפות ארצנו ועצמאותה ויאדיר את ההגנה מול כל התקפה מן החוץ. צבא אשר כזה חובה עליו להרגיש את עצם האחריות המוטלת על שכמו, ולשאתה ביושר לכב ובכבוד, בהכירו, כי ארץ זו היא ארץ מולדתו, והוא פארה וסמל חסארתה. עתה נתכוונן בצבא הזה, אשר צרפת עומדת לתת לנו כסמל לעצמאותנו וכגמול למלחמתנו הקדושה. מחקרנו זה יתאר לנו סינה בלתי ידועה אשר עט-סופרים טרם נגע בה, והיא טעונה בחינה מדוקדקת. עד כה לא שמענו ולא קראנו כל דין וחשבון מטעם מיניסטריון ההגנה הסורי בפרק זמן זה, על מצבו ותנאי העברתו. הצבא הורכב מחיילים שהתקשרו עם השלטון הצבאי הצרפתי בחוזים לשנתים עד